

СЕМАНТИЧНІ ГРУПИ АФОРИЗМІВ У РОМАНІ МИРОСЛАВА ДОЧИНЦЯ «ВІЧНИК»

Фразеологія – розділ науки, однією із основних ознак якого є константність з огляду на об'єкт, який досліджує. Проте виникає парадокс, спричинений несталістю та невизначеністю саме об'єкта дослідження. Виділяють різні типи фразеологічних одиниць, які можуть мати різні властивості й особливості будови та змісту. Цей чинник робить більш складним формування одного конкретного визначення й класифікації фразеологізмів.

«Критерії дослівної неперекладності, незмінності складу, еквівалентності слову, метафоричності, експресивно-емоційного забарвлення тощо ... по-перше, не притаманні всім фразеологічним зворотам, а по-друге, не допомагають розрізнити фразеологічні та нефразеологічні одиниці мови», – стверджують такі науковці, як М. Плющ, С. Бевзенко, Н. Грипас. Точаться дискусії про те, чи варто зараховувати до класу фразеологізмів прислів'я, приказки й крилаті вислови. Існує багато так званих словесних моделей, виловів відомих діячів, що характеризуються стійкістю, афористичністю та образністю. В. Голобородько називає афоризм «добре відредагованим романом». Звичайно, таке твердження не можна вважати науковим, але в ньому підкреслено одну з найважливіших характеристик афоризму – його узагальненість.

«Афоризм (грец. *aphorismos* – визначення) – короткий влучний оригінальний вислів; узагальнена, глибока думка, виражена в лаконічній формі, подеколи несподівано парадоксальною», – підкреслюють Г. Передрій, Г. Смолянінова. Таким чином, можна виділити основні риси афоризмів: узагальненість, позачасовість, лаконічність, влучність, логічність, спонукальність. Іноді до ознак афоризму зараховують і парадоксальність. Зрозуміло, що ця категорія є змінною, тому що афоризм може містити в собі парадоксальність, а може бути й позбавлений її. Парадоксу притаманна функція руйнування стереотипного мислення. Майже кожному відомі «уайльдівські парадокси» – парадокси відомого англійського письменника Оскара Уайльда, наприклад: «*The only way to get rid of temptation is to yield to it*» («Єдиний спосіб позбутися спокуси – піддатися їй»). У цьому крилатому вислові вжито інфінітиви *позбутися* та *піддатися*, які перебувають в опозитивних відношеннях. Парадоксальність афоризму забезпечує імпліцитне його розуміння, тобто суть є прихованою, план зображення й план вираження відрізняються один від одного.

Мета пропонованої розвідки – описати філософію роману «Вічник» М. Дочинця крізь призму афоризмів, схарактеризувати крилаті вислови за семантичним критерієм.

Афоризми диференціюють як тип фразеологічних одиниць, завдяки тому що вони мають ознаки фразеологізмів. Серед таких ознак: константність структури та смислового компонента, лексичного матеріалу, на якому побудований афоризм, семантична цілісність.

Кожне афористичне висловлення несе в собі важливу суть і навіть істину, хоча його можна трактувати як явище суб'єктивне, оскільки виражене конкретною людиною зі своїм власним досвідом. Безумовно, з формально-синтаксичного боку афоризм може виражатися будь-яким типом речення, але, беручи до уваги семантичний аспект, звертаємо увагу на адресата вислову. Афористичне висловлення спрямоване не на конкретну людину, а на будь-кого. Таким чином, якщо афоризм виражений односкладним реченням, то його можна зарахувати до узагальнено-особових конструкцій, бо виконувач дії або носій стану узагальнений. Узагальнено-особові речення надзвичайно різноманітні за своїм семантико-функціональним навантаженням. По-перше, вони часто можуть містити в собі поради, що ґрунтуються на якісній оцінці пережитих раніше подій. По-друге, можуть виражати умовно-наслідкові чи причинно-наслідкові зв'язки. По-третє, можуть мати значення можливості чи неможливості дії.

Мирослав Іванович Дочинець родом із Закарпаття, і, можливо, природа західної України надихнула його на написання «Вічника», якого сам автор називає «сповіддю на перевалі духу». Цим твором вибудовується певна філософія. У наш час, коли ми є свідками «галопуючого» науково-технічного прогресу, важливо повертатися до витоків життя – природи як джерела енергії та сили. М. Дочинець утверджує ідею гармонії людини з природою – найвищим мірилом духовної та фізичної сили.

В. Білобровець вважає, що сприйняти цю книгу може не кожен, адже до її читання потрібно бути готовим духовно. Цитуючи М. Слабошпицького, дослідник висловлює важливу ідею: «це книга-ворожіння, що засмоктує, заворожує, веде за собою».

Філософічність книги базується на афористичній мові, яка надзвичайно часто фігурує в романі. Однак це зовсім не відволікає від подій твору, а навпаки допомагає усвідомити основну ідею та філософію, яку пропонує письменник. Отже, афоризми відіграють важливу стилістичну функцію: надають роману експресивно-емоційного забарвлення, підкреслюють ідейно-художній аспект і сприяють моделюванню філософської ідеї. У «Вічнику» людина показана в незвичному для нас середовищі, оскільки позбавлена головного – соціуму. Попри асоціальність вона виживає, бо знаходить основне джерело енергії – природу, за допомогою якої вдається не лише вижити, але й досягти гармонії душі й тіла.

На основі пережитого головним героєм формуються афоризми, а також мудрість, яку варто не лише знати й усвідомлювати, а й застосовувати у своєму житті. Іноді крилаті вислови виступають у творі як висновок зі сказаного (індуктивне сприйняття), іноді як ідея, на основі якої розкриваються основні події (дедуктивний метод).

Автор утверджує власну «філософію гармонії», що виражається за допомогою афористичної мови. Тому можна класифікувати всі афоризми, які окреслює М. Дочинець у «Вічнику», за семантичним аспектом.

I група. Природа. Природа – головний чинник людського життя, вона допомагає, дарує енергію, збагачує людину як духовною, так і фізичною силою: *«Головне – відкрити для себе природу і прийняти її в собі», «Господь із землі ліки виводить, і розумний муж не нехтує ними... Травми лікується і усувається біль...»*. До цієї семантичної групи можна також зарахувати афоризми про воду. Автор надає воді цілющих властивостей, таких, що дають людині можливість оновитися: *«Порвалася гребля – далі тече. У круглому посуді вона круга, у квадратному – квадратова. Тому вода й найсильніша. І найчистіша...»*. Повітря теж має неабияке значення. М. Дочинець дає навіть практичні поради, як правильно потрібно відпочивати та використовувати природні невичерпні ресурси задля власного оздоровлення: *«Більше бувайте просто неба... Спій при відчиненому вікні. Дихайте простором»*.

II група. Морально-етична. Це одна з груп афоризмів, яка розгорнута найбільш широко. Письменник через образ головного героя показує, як варто ставитися до себе та до інших, ким слід себе усвідомлювати, як необхідно сприймати світ, що надає його твору рис філософічності, адже прослідковуємо в романі роздуми над питаннями швидкоплинності буття, людини як частини Всесвіту тощо: *«Ми – золоті піщинки, ріки часу. І ріка ся вносить нас туди, куди належить»*. Твір побудований на ідеї гуманності та філантропізму: *«Все, що є в тобі, перетворюй у добрі діла», «Не роби з людей ні ворогів, ні друзів. Але кожного май за вчителя»*.

Важливе місце в романі посідає й питання самовдосконалення: *«Якщо довго шліфувати шматок скла, то вийде окуляр, через який краще побачиш світ»*. Людина не може стояти на місці, себе треба «відточувати», змінювати, адже не буває щастя без самовдосконалення. Цей афоризм перегукується з філософськими думками Г. Сковороди.

Провідним поняттям для автора є душа (інтуїтивне сприйняття). Треба шукати спокій у самому собі, у своїй душі, звертатися до внутрішнього, бо *«дім твоєї душі – твій храм»*. Важливий вибір потрібно робити, опираючись на власні почуття, на те, що підказує підсвідоме, бо *«...коли замкнуться твої очі, серце лишиється відкритим»*. Так людина здобуде владу над собою й буде жити в спокої.

III група. Праця. У «Вічнику» чітко простежується думка про те, що людина має працювати задля свого щастя. І не можна сприймати працю як покарання, адже постійний рух лише поліпшує здоров'я й *«земля держить того, хто держиться її»*: *«Не марнуй часу, втискай у нього корисний і радісний труд. Чим більше праці ти уцільнів у своєму житті, чим більше пізнав і відкрив, тим воно довше – життя»*. Автор осмислює також ідею безкорисливості, яка виражається в спробі людини бути корисною для своєї землі. Про це говорить підтекст наступної фрази: *«Лоза, що не родить, скоро всихає»*.

IV група. Релігійна. Весь твір М. Дочинця побудований на релігійній основі. Віра в Бога – основний принцип, за яким живе головний персонаж «сповіді». Будь-який афоризм роману обґрунтований християнськими законами, нормами моралі. Основною пропагандованою ідеєю виступає всесильність Бога. В афоризмах М. Дочинця Бог усе бачить і все знає, а головне – він ніколи не залишає людину: *«Не проси в Бога, що має зробити для тебе. Проси, щоб навчив, що ти маєш зробити для себе»*.

V група. Поради до харчування. Від оповідача ми отримуємо багато порад, які можуть допомогти «очистити» наше тіло та розум, адже *«чоловік виглядає на те, що він їсть»*: *«Їжте те, що належить їсти людині, а не свині», –* наголошує він. Далі у творі розгортається широкий спектр порад щодо харчування, які кожна людина має використати для себе. Безперечно, може виникнути питання, чи варто зараховувати прагматичні, повсякденні поради до розряду афоризмів. М. Дочинець не перетворює свою книгу на «кулінарну», для нього їжа спричиняє позитивний вплив не лише на фізичне самопочуття, а й на духовну сферу людини, що є пріоритетним для письменника.

Отже, М. Дочинець – один із найяскравіших письменників сучасності. У його романі «Вічник» найбільш чітко виражена філософічність у формі афоризмів. Вони результат життєвого досвіду головного персонажа, який, залишившись сам на сам з природою без будь-яких засобів для життя, демонструє приклад того, як можна по-справжньому відчувати себе частиною природи. «Філософія гармонії» письменника побудована на принципі гуманізму, тому його афористична мова розкриває питання загальнолюдських цінностей і віри в божественне, трансцендентальне. На думку М. Дочинця, людина лише тоді відчувається щасливою, коли усвідомлює себе творенням Бога й невід'ємною частиною природи, тому повинна слідувати моральним законам задля досягнення гармонії тіла та душі.